

KALEIDOSCOPE

फार्मा
केअर

16

१ ते १५ डिसेंबर २०२३

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (एनईपी) २०२० आणि फार्मसी शिक्षण पुनर्रचना

डॉ. विजय अ. जगताप
M. Pharm. Ph.D.
प्राध्यापक, पारदर्शनरत्न भोंवले
फार्मसी महाविद्यालय,
साबंनबादी

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (एनईपी) २०२० हे भारतीय शिक्षणचा प्रचार आणि नियमन करण्यासाठी पारलसकतने तयार केलेले धोरण आहे. या धोरणाला प्राथमिक आणि उच्च शिक्षणातील प्रारंभिक शिक्षण ते उच्च शिक्षणाचा समावेश आहे. पहिले धोरण भारत सरकारने १९६८ मध्ये पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांनी, दुसरे पंतप्रधान राजीव गांधी यांनी १९८६ मध्ये आणि तिसरे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी २०२० मध्ये जाहीर केलेले आहे. भारतातील संपूर्ण शिक्षण प्रणाली सुधारण्यासाठी भारत सरकारचे हे प्रयत्नपूर्ण धोरण महत्त्वाचे आहे. भारतातील उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये प्रत्येक स्तरावर अभ्यासक्रमात्मिक शैक्षणिक धोरण तयार केले आहे. नवीन शैक्षणिक धोरणाला २१ कालीन लक्ष्य केंद्रित करण्यात आलेले आहे. विद्यार्थ्यांवर धोरण साधितल्याची मोठी जबाबदारी आहे. अणुशास्त्रिय अभ्यासक्रम, उद्योजकता सहभाग, क्लब्स महाविद्यालये, मातृभाषेतील शिक्षण, सीबीसीए पद्धती, एबीसी अशा विविध पाठ्यक्रमांवर विद्यार्थ्यांवर काम सुरू आहे. प्रत्येक शिक्षणप्रकाराचा

सखोल अभ्यासानंतर आणि त्यानंतर चर्चा आणि विचारविधाने करून करण्यात आलेले धोरण, प्रत्येक स्तरावरील सर्वोत्तम क्षमतेच्या संदर्भात महत्त्वपूर्ण भर देईल. या दृष्टिकोनाचे मूलभूत तत्त्व असे आहे, की शिक्षणाने केवळ साक्षरता आणि संव्यवस्थांच्या आवश्यक कौशल्यांसह संज्ञानात्मक क्षमता विकसित करण्यावर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे असे नसून तर सांसात्विक, वैयक्तिकतेसह निर्वाचक विचार आणि समस्या निवारण यासारख्या उच्चक्रमाच्या संज्ञानात्मक क्षमता, भावनिक क्षमता आणि पुरवी विकसित करण्यावर देखील लक्ष केंद्रित केले पाहिजे असे आहे. भारतातील फार्मसी शिक्षण हे एक बहुविधतापूर्ण विज्ञान शाखा आहे. ती प्रामुख्याने विविध आरोग्य आजाडांच्या प्रतिबंध आणि उपचारांसाठी प्रत्येक शैक्षणिक प्रणालीमध्ये (औषध) अभ्यासक्रम नसून केंद्रित करते. फार्मसी शिक्षण हे संपूर्ण स्वरूपाचे अस्तुत ते विविध स्तरांवर विद्यार्थ्यांवर पारंपरिक (विद्यार्थी), पद्धतशील पद्धती (पीसी) आणि पारंपरिक असे विविध शैक्षणिक पद्धती प्रदान करते. हेच पारंपरिक आरोग्य विभाग, साम आरोग्य सेवा व फार्मसी उद्योगाच्या विस्तृत क्षेत्रात सेवा देणा. समुदायिक फार्मसी (फर्म्युटि), फिजिकल फार्मसी, औषध उपकरणे, औषध सुसज्जता (फार्माकोइंजिनियरिंग), नियामक मंडळे, चिकित्सक पाठवणी प्रक्रिया, संशोधन प्रयोगशाळांमध्ये औषध विकसन, शैक्षणिक संस्था इ. मध्ये हे विविधतापूर्ण काम केले जाते, की फार्मसीमध्ये हे आरोग्य सेवा प्रदानाचा अविभाज्य भाग आहेत.

तथापि, उद्योगाच्या मागण्या पूर्ण करण्यासाठी, शैक्षणिक कार्यक्रमांच्या अभ्यासक्रमांच्या चौकटीत वेगवेगळी सुधारणा करणे आवश्यक असते. भारतीय फार्मसी कॉमिशन ऑफ इंडिया (PCI) ही भारतातील फार्मसी शिक्षणाचे नियमन करणारी सर्वात वय संस्था असून तिने फार्मसी शैक्षणिक व्यवस्थेतील असमानता सुव्यवस्थित करण्यासाठी २०१४ मध्ये पद्धती आणि पद्धतशील पद्धती कार्यक्रमांसाठी एकसमान अभ्यासक्रम आणि अभ्यास देणं लागू केला. यामुळे बऱ्याच प्रमाणात उद्देश पूर्ण केला असला तरी बदलत्या परिस्थितीनुसार आणि उद्योगासाठी तयार व्यावसायिक सक्षम विद्यार्थी पुरवण्यासाठी विद्यार्थ्यांच्या कौशल्य वाढीनुसार पुढेकारण हा पुरासा नाही आहे. त्यामुळे, मनुष्यत्वात्मक निर्वाण क्षेत्रातील उद्योगाच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी तांत्रिकदृष्ट्या निवृत्त असलेले वैयक्तिक सक्षम फार्मा व्यावसायिक तयार करण्यासाठी फार्मसी उद्योगाच्या गरजा पूर्ण करणे आवश्यक आहे. उद्योगात बहुतांश उपादान प्रक्रिया स्वयंचालित आहेत आणि विनोदनात्मक तसे अधिक उत्पादनिक होत आहेत. शिक्षण, उत्पादन, संशोधन आणि

वितरण सखळीमध्ये संगणकीय तंत्रांचा परिचय करून दिल्याने संपूर्ण फार्मासेयुटिकल क्षेत्रात कमी झाली आहे. याउलट, शैक्षणिक संस्थांमध्ये डिग्री, पीजी एम/एम/एल विद्यार्थ्यांना दिले जाणारे व्यावहारिक प्रशिक्षण अपर्याप्त आहे. शिक्षण, फार्मसी संस्थांमधील प्रयोगशाळा सुविधा सक्षम व्यावसायिक तयार करण्यासाठी पुरेसा नाही. किंबहुना या सर्व सुविधांची व्यवस्थाही शैक्षणिक संस्थांना अधिकतम परवडणारी नाही. म्हणून, सामूहिक (क्लब्स) संस्था, सहयोगी प्रकल्पांच्या द्वारे पुढाकार घेण्याची आणि व्यावहारिक आणि सखोल प्रशिक्षणासाठी उद्योगांशी सामंजस्य संबंध ठेवण्याची गरज आहे.

२. एकत्रित प्रवेश आणि निर्बंधन : सध्या विद्यार्थ्यांवर रचलेले एनईपी-२०२० चा मुख्य धडक असलेल्या प्रत्येक फार्मसी विद्यार्थ्यांना एकाधिक प्रवेश आणि बाहेर पाठवण्याची पर्याय प्रदान करणे आहे. याने उपाय म्हणून, चार वर्षांचा पारंपरिक अशा प्रकारे तयार केलेला वेगळ्या विद्यार्थ्यांच्या प्रत्येक वर्षात विद्यार्थ्यांच्या प्रवेश पूर्ण करण्यानंतर प्रवेश आणि बाहेर पाठवण्याचे पर्याय उपलब्ध असतील. विद्यार्थ्यांना विविध कालावधीचे कौशल्य-आधारित प्रशिक्षण पूर्ण केल्यानंतर फार्मसीमध्ये प्रवेशावर प्रवेश करण्यासाठी एक वर्षांनंतर बाहेर पाठवण्याची परवानगी दिली पाहिजे, जेणे करून त्यांना असा अध्याय औषधी कंपनीमध्ये प्रमाणपत्रधारक म्हणून कामगार पदावर नोकरी मिळावी. दोन वर्षांनंतर बाहेर पाठवण्याच्या पर्यायांमुळे उच्चशिक्षण क्षेत्रात किंवा विविध

कार्यक्षेत्रातील प्रशिक्षण पूर्ण केल्यानंतर फार्मसीमध्ये विद्यार्थ्यांना मिळाला. या स्तरावर, विद्यार्थ्यांना फार्मासेयुट म्हणून नोंदणी करण्यात याव असतील. यामुळे फार्मसी विद्यार्थ्यांच्या कार्यक्रमात स्वयंचलित पालनव्यवस्था गरज नाहीशी होईल. फार्मसी शिक्षण क्षेत्रात हा एक मोठा बदल असलेल्यामुळे महाविद्यालय सुसज्जता चालविण्यासाठी विद्यार्थ्यांना इन फार्मसी कार्यक्रमात पाठवण्याच्या संस्थांसाठी एक योग्य परंपणा आवश्यक आहे. पुढे तीन वर्षांनंतर एखादा विद्यार्थी बाहेर पाठवला, त्याला अनिवार्य औद्योगिक प्रशिक्षणाच्या अधीन राहून फार्मसीमध्ये प्रवेश घेण्याची मिळाली. सीए सी, फार्मा (ऑनर्स) आणि बी, फार्मा (संशोधन) मध्ये विद्यार्थ्यांना पाहिजे. अनिश्चित काळात फार्मसीमध्ये प्रवेश, फिजिकल आणि व्यवस्थापन, चिकित्सक फार्मसी, नियमन फार्मसी यांसारखे विविध आणि विद्यार्थ्यांच्या आवडीनुसार, त्यांना ज्या क्षेत्रात काम करावे आहे त्यानुसार क्षेत्रात सुधारणा असे विचार असतील. फिजिकल, संशोधनसह बी, फार्मसीमध्ये संशोधन पद्धती, संशोधन वैयक्तिक, संशोधन प्रकल्प अशा जो विद्यार्थ्यांना फिजिकल संशोधनासाठी प्रवेश केले. पाश्चिमात्य, ग्रेच कार्यक्रमात किंवा वेगळ्या कार्यक्रमात पाठवण्याच्या कालावधीचा वेगळे असे तयार दिले जाऊ शकते. पहिली चार वर्षे तीच राहतील, तर पाचव्या वर्षी विद्यार्थ्यांना एका पाठवण्याच्या पदावर नोकरी मिळावी. एक वर्षे कालावधीचा संशोधन प्रकल्प करणं लागेल. (क्रमशः)

Heartiest Congratulations to Hon'ble Principal Dr. Vijay A. Jagtap sir for publishing article on NEP 2020 and Pharmacy profession (page no. 6: 1st part). It has been published by Pharma Care (Bimonthly newsletter) publication run under the aegis of Maharashtra State Pharmacy Council.

Report Prepared and Approved by:

Dr. Gaurav Gopal Naik
ARC Coordinator

Dr. Vijay Jagtap
Principal